

CHRISTINE OTTEN

Om adem
te kunnen
halen

GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER

Deventer, mei 2011

En dus stond hij op. Schoof het gordijn aan de kant en zag hoe het inktblauw van de nacht oploste in een onbestemd grijs. Het was warm in zijn kamer. Ooit was dit een gesloten afdeling en daarom ging het raam niet verder open dan een centimeter of tien, vijftien. Zelfs de dunste patiënt kon onmogelijk door zo'n kier kruipen. Hij ving een zweem op van de prille voorjaarslucht. Bloesem, regen, aarde. Belofte, verlangen, heimwee. Nog niet zo lang geleden zou hij op slag somber zijn geworden van deze geur.

Het was kwart over vier. Om een uur of twee was hij wakker geworden en in het duister tolde de wereld in zijn hoofd: flarden journaalbeelden van brandende gebouwen in Tripoli, het bezorgde hoofd van een commentator die in iedere zin het woord 'navo' liet vallen, een tank in een uitgestorven straat ergens in Syrië, flitsen van de Champions Leaguewedstrijd Barcelona-Manchester, de stem van zijn dochter aan de telefoon: 'Ik ben terug.'

'Wanneer ben je thuisgekomen?'

'Eergisteren.'

'Hoe heb je het gehad?'

‘Goed. Heftig. Er was een schietpartij in de straat. New Orleans is zo’n vreemde stad en...’

‘Waarom was je daar ook al weer?’

Haar antwoord herinnerde hij zich niet. Zijn gedachten waren blijven haken bij ‘New Orleans’.

Hij liep naar de wastafel. In het melkachtige ochtendlicht keek hij naar zijn gezicht. Mesje pakken, inzepen, huid strak trekken, scheren. Het ritueel duurde tegenwoordig zo’n minuut of twintig. Hij waste zijn oksels, gooide een plens water in zijn gezicht en droogde zich af. Liet zich op de enige stoel die in de kamer stond vallen en pakte zijn boek: *Zomerleugens* van Bernhard Schlink. Vrijwel alle verhalen speelden zich af in de betere kringen; musici, kunstenaars en wetenschappers. Maar Schlunks stijl was duidelijk en hij beschreef de gevoelens van zijn personages zo gedetailleerd dat het leek alsof je het verhaal zelf beleefde. Zijn dochter had het hem gestuurd. Zodra hij het einde naderde van een boek, belde hij haar op en dan kocht ze iets nieuws voor hem. Hiervoor had hij *Nemesis* van Philip Roth gelezen. Ook mooi, al vond hij het verhaal over de polio-epidemie in de jaren veertig in New Jersey behoorlijk beklemmend. Roth was ongeveer

net zo oud als hij, wist hij van zijn dochter. 'Hij schrijft het ene boek na het andere,' zei ze, 'alsof de dood hem op de hielen zit.'

Kwart voor vijf. Nog ruim twee uur voor het ontbijt klaarstond. Die paar lege uren op de vroege ochtend waren hem inmiddels dierbaar. Hij las een poosje, luisterde naar het geschetter van de vogels en zag het breekbare ochtendlicht scherper en helderder worden.

Hoewel hij niet wist waarom zijn dochter naar New Orleans was gereisd, voor werk of vakantie, alleen of met haar man, zoon of dochter, een collega, toch voelde hij zich op een vreemde manier verantwoordelijk. Bijna alsof ze namens hem was gegaan. Natuurlijk zei hij daar niks over, hij was veel te blij dat ze hem af en toe weer belde. Soms had hij het idee dat hij het recht op zijn vaderschap lang geleden had verspeeld. Hoeveel jaren hadden ze elkaar niet gezien? Vijf, zes, acht? En nog steeds voelde hij haar aarzeling en angst wanneer ze hem schuchter omhelsde, die enkele keer dat ze hem bezocht. Hij hoorde het wanneer ze elkaar spraken door de telefoon. En het ergste was dat hij haar angst begreep. Alsof hij in staat was alles van haar af te pakken, alles waarvan ze hield, alles wat ze had opgebouwd tot nu toe,

haar gezin, haar carrière. Hij was het levende bewijs dat je kon verliezen in dit leven. Hij was haar vader. Welk kind wil zijn ouder opzoeken in een psychiatrische instelling?

Het liefst zou hij haar bellen en zeggen: ik had vroeger ook graag gereisd, net als jij, en New Orleans is de stad van Tennessee Williams, de toneelschrijver, je moeder en ik speelden ooit zijn *Tramlijn Begeerte*. In wezen treed je in mijn voetsporen, wist je dat? Hij glimlachte bij de gedachte. *Haal je niets in je hoofd, man, verpest het nou niet, rustig aan.*

Gek genoeg leek het alsof hij zich New Orleans herinnerde van vroeger. De speciale kleur blauw van de lucht, turkoois tegen het einde van de dag. En de rivier, de Mississippi, achter de pakhuizen. Bijna voelde je de warme adem van het bruine water, hoorde je het geroezemoes uit de bar op de hoek, en overal was altijd muziek, van die mooie treurige negermuziek. Zelfs nu, meer dan vijftig jaar later, herinnerde hij zich Williams' beschrijving van de straat en het huis. De verweerde gietijzeren balkons, de schimmel op de witte muren en de twee smoezende buurvrouwen op de stoep. Eunice, de blanke vrouw, leefde met haar man in het krappe appartement op de bovenverdieping.

De zwarte vrouw woonde in de buurt.

Het was 1954. De grote zaal van het buurtgebouw op Knutteldorp, waar ze het toneelstuk repeteerden, rook naar bederf en was slecht verlicht. De kachel deed het niet. Ze lazen de tekst met hun winterjas aan. Met iedere zin die ze uitspraken kwam er een wolkje adem mee. Ons Genoegen was een grote, bloeiende toneelvereniging, maar dit stuk lazen ze met een klein select groepje. Alsof het om een geheime tekst ging, alsof ze iets deden wat verboden was. Wie het stuk had uitgekozen wist hij niet meer, maar dat ze er hun mond over moesten houden in de vereniging stond hem nog helder voor de geest.

Hij keek naar buiten, naar het bleke roze van de hortensia's. Soms leek het alsof zijn herinneringen niet langer van hem waren maar toebehoorden aan een soort collectief geheugen, waaruit hij ze van tijd tot tijd opviste. Dat was wat de ouderdom deed met een mens. In zekere zin maakte het je onkwetsbaar.

Uiteindelijk hadden ze *Tramlijn Begeerte* nooit opgevoerd, ondanks weken van hardop lezen, teksten leren en scènes repeteren. Het bestuur van Ons Genoegen achtte het toneelstuk te moeilijk voor het arbeiderspubliek dat

de uitvoeringen bezocht. Onzin natuurlijk, het ging ze gewoon om de seks in het stuk.

Maar misschien had hij het als een teken moeten zien, of een waarschuwing. Zelfs nu, meer dan een halve eeuw later, leken de weken waarin hij Stanley Kowalski in *Tramlijn Begeerte* was geweest, de meest bepalende uit zijn leven. Alsof hij toen, alleen toen, in die korte periode amper een decennium na de oorlog, een glimp had opgevangen van de man die hij had kunnen worden. Hoe vaak had hij sindsdien de scènes niet gespeeld in zijn hoofd? Dan was hij terug in de lege donkere toneelzaal op Knutteldorp, dicht bij de IJssel, en rook hij de vertrouwde geur die hem aan staal en aarde deed denken. Hij was Stanley Kowalski, de rui-ge onbehouwen Poolse echtgenoot van Stella.

Blanche, de oudere zus van Stella, werd gespeeld door Doortje. Zo had hij haar leren kennen, als Blanche Dubois.

'Je zult me wel een onbeschaafd type vinden. Stella heeft veel over jou verteld. Jij was toch ooit getrouwd?'

'Ja. Ik was nog heel jong.'

'Wat gebeurde er?'

'De jongen... de jongen stierf.' (Ze zakt op een stoel) *'Ik ben bang dat ik... onwel word.'*

(Ze verbergt haar hoofd in haar armen)

Doortje zag er helemaal niet uit als Blanche, zoals hij zich Blanche had voorgesteld, als Vivien Leigh uit de film: bleek, blond, elegant en heel kwetsbaar. Doortje had donker haar en donkere grove wenkbrauwen; ze was stevig gebouwd, had brede heupen, sterke armen, volle borsten. Haar blik was helder, ondubbelzinnig. Ze had niets van de treurige dromerigheid van Blanche.

Maar hij leek eigenlijk ook niet op Stanley. Afgezien van zijn armoedige achtergrond verschilde hij in alles van de brute Poolse vertegenwoordiger, die van bowlen hield en van poken en sterkedrank. Die zweette als een otter en gemakkelijk omging met vrouwen. Zoals Stanley zich bewoog: argeloos, sexy en een onverholen minachting uitstralend voor alles en iedereen, behalve voor Stella, zijn vrouw. Hij had zich voor zijn versie van Kowalski laten inspireren door Marlon Brando, hoe die hem speelde in de film.

‘Ik doe niet aan dat soort onzin.’

‘Wat voor onzin?’

‘Vrouwen complimenteren met hun uiterlijk.’

En dan voelde hij hoe hij veranderde, niet al-

leen door de woorden van Williams, maar ook door Doortje, zodra ze even uit haar rol viel en hem aankeek, schalks, liefdevol, verlegen bijna, en hij zichzelf terugzag in haar blik: een knappe en goed geklede intellectueel, in ieder geval iemand met talent, humor en de ambitie te ontsnappen aan de benauwde en middelmatige armoedigheid van hun tijd, hun milieu. Doortje had er toen nog geen flauw idee van hoeveel armoediger en eigenaardiger zijn familie was dan de hare. Dat kwam allemaal later pas, toen haar vader zich ermee ging bemoeien.

Juist omdat hij inmiddels wist hoe het verhaal afliep, kregen de scènes in zijn hoofd iets dreigends en broeierigs, net als in het stuk van Williams.

*

Zodra ik mijn tas op de achterbank van de taxi leg en er zelf naast kruip, besef ik dat ik *De voorlezer* ben vergeten. En hij had er nog zo om gevraagd, er een paar keer over gebeld.

‘Dat andere boek van Schlink, hoe heet het ook...’

‘De voorlezer.’

‘Ja. Dát boek. Wil je dat voor me kopen?’

‘Doe ik.’

‘Heb je het gelezen?’

‘Nee. Ik heb de film gezien. Het is verfilmd met Kate Winslet als die voormalige kampbewaarster.’

‘Juist. En over een jongen toch? Die verliefd wordt... net na de oorlog in Duitsland?’

Hoe kon ik zo stom zijn? Zonder romans hebben we niets om over te praten.

‘Hij schrijft gevoelig.’

‘O.’

‘En steeds vanuit één personage zodat ik niet in de war raak.’

Mentale notitie: *geen romans met wisselend perspectief.*

‘Je vergeet het toch niet?’

‘Brinkgreven,’ zeg ik tegen de taxichauffeur die me vanuit de achteruitkijkspiegel niet-begrijpend aankijkt. ‘Het psychiatrische ziekenhuis.’ Even overweeg ik hem te vragen eerst naar de Brink te rijden, in het centrum van Deventer, waar een grote boekwinkel is, maar dat kost te veel tijd. Ik heb gezegd dat ik rond halftwee bij hem zal zijn, net na het middag-